

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

УДК 657

DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-106-120](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-106-120)

В.В. Євдокимов, д.е.н., проф.

Державний університет «Житомирська політехніка»

В.Ю. Гордополов, к.е.н., доц.

Київський національний торговельно-економічний університет

Г.Л. Норд, к.е.н.

Навчально-науковий інститут післядипломної освіти

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Теоретично-методичне значення аналізу валютних ризиків у системі управління діяльністю підприємства

Проведено аналіз наукової літератури щодо валютних ризиків. Встановлено, що більшість науковців розглядають в розрізі здійснення фінансової діяльності банківськими установами. В процесі дослідження було розкрито характеристики особливостей функціонування підприємства, які пов'язані зі здійсненням операцій в іноземній валюті. Було проведено дослідження факторів, які визначають необхідність виокремлення валютної політики, створення системи управління валютними ризиками та застосування методів аналізу. Проілюстровано механізм формування валютної політики підприємства, яке здійснює зовнішньоекономічні операції. В дослідженні представлено модель вибору інструментів валютної політики під час прийняття рішення про застосування методів управління валютними ризиками. Визначено етапи процесу управління валютними ризиками, зокрема, ідентифікація валютного ризику (визначення ризику та валютної позиції, опис, вимірювання ризику); прийняття рішення та застосування методів управління ризиками; контроль, моніторинг та оцінка прийнятих рішень і реалізованих дій. Обґрунтовано роль аналізу валютних ризиків у процесі управління ризиками, що враховує особливості організаційно-методичного забезпечення аналітичних процедур.

Ключові слова: валютні ризики; хеджування; аналіз; управління; ризики; оцінка; валютна політика.

Постановка проблеми. Ризики, що виникають під час ведення господарської діяльності підприємства, спричиняють підвищення зацікавленості суб'єктів до впровадження змін у системі управління та використання нових методів прийняття управлінських рішень. Валютний ризик виникає внаслідок нестабільності на світовому та національному валютних ринках. Інтенсивність його впливу та наслідки для господарської діяльності залежать від загальної економічної ситуації в країні розташування підприємства.

В Україні на сьогодні спостерігається ситуація, за якої суб'єкти господарювання намагаються використати максимум можливостей для збереження своїх доходів та стабільності витрат, що в тому числі піддаються впливу зміни валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземної. Причиною цього є нестабільність валютного ринку України, адміністративні обмеження з боку Національного банку України на продаж валютної виручки експортерами, а також ряд економічних, демографічних та політичних чинників, які безпосередньо впливають на діяльність суб'єктів зовнішньоекономічних відносин.

Валютні коливання безпосередньо впливають на різні сфери розвитку економіки країни, таким чином окреслюючи середовище функціонування суб'єктів господарювання. В Україні зовнішньоторговельний баланс з негативним сальдо та знецінення національної валюти не стимулюють розвиток зовнішньоекономічної діяльності, а, навпаки, стримують і дестабілізують внутрішній ринок товарів і послуг, інвестиційну привабливість країни та рівень конкурентоспроможності національних товаровиробників. Тому питання аналізу валютних ризиків на мікрорівні є досить актуальним, адже пропозиції в даній сфері дозволять окремим суб'єктам зберегти бажаний рівень прибутковості і відкрити нові можливості задля розвитку своєї господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження наукової літератури показали, що в Україні дослідники валютний ризик розглядають у розрізі проведення фінансової діяльності банківськими установами. Лише окремі дослідники в своїх дисертаційних роботах розглядають такі питання, як:

- управління валютними ризиками (В.С. Асаулко [3] – розкрито суть дефініції «валютний ризик» і «управління валютними ризиками підприємства», визначено специфіку формування ефективної системи управління такими ризиками; І.І. Вербіцька [5] – сформульовано теоретичні положення щодо управління валютними ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємства; висвітлено основні причини виникнення ризиків під час укладання зовнішньоторговельних угод; Я.С. Камінський [13] – досліджено базові теоретичні аспекти валютних ризиків, універсальні й ефективні методи та інструменти управління

валютними ризиками суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; Г.Ю. Попова [24] – надано рекомендації щодо розробки стратегії зниження валютних ризиків; Л.В. Репа [25] – розкрито економічну природу та сутність валютного ризику; запропоновано класифікацію валютних ризиків з урахуванням можливості управлінського впливу на їх запобігання та зниження; запропоновано концепцію управління валютним ризиком; розроблено комплекс методів і моделей запобігання та зниження валютних ризиків; визначено фактори виникнення та зроблено оцінку валютних ризиків його суб'єктів за сучасних умов; наведено рекомендації щодо застосування нових методів і моделей управління валютними ризиками з урахуванням специфіки умов функціонування валютного ринку України; О.О. Українська [28] - проаналізовано ступінь чутливості вітчизняних суб'єктів господарювання реального сектору економіки щодо впливу валютного, процентного й інфляційного ризиків; запропоновано механізм оцінки та зниження негативного впливу фінансових ризиків);

- облік і аудит операцій в іноземній валюті (С.О. Левицька [17] запропонувала альтернативні варіанти впровадження до вітчизняної облікової практики операцій хеджування валютних ризиків);

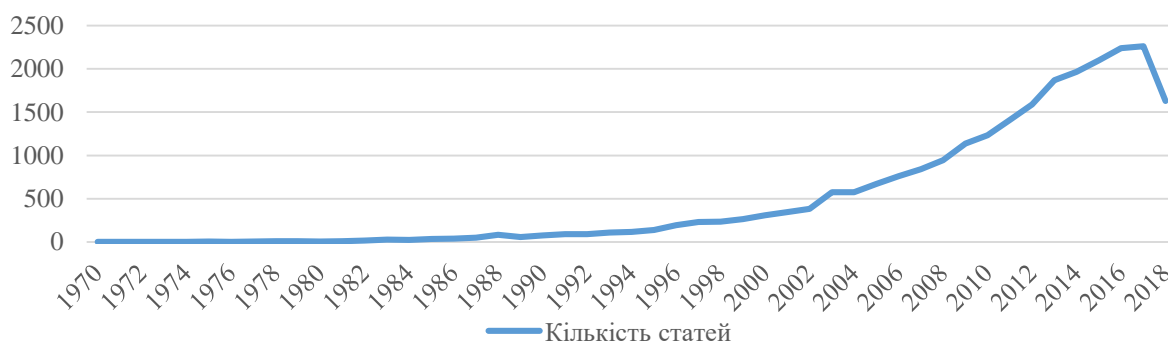
- вплив ризиків на економіку країни (О.Ю. Паценко [20]);

- правовий характер (О.Ю. Шереметьєва [30] - запропоновано визначення поняття «валютного ризику» як правової категорії, встановлено основну причину виникнення валютних ризиків, якою є валютні протиріччя, наведено новий вид класифікації валютних ризиків залежно від рівня їх можливого виникнення).

Викладення основного матеріалу. В зарубіжному науковому середовищі актуальність досліджуваної тематики прослідковується на більш високому рівні. Однією з причин є розвиненість фінансового, особливо строкового, міжнародного ринку. Адже валютний ризик, що виникає як на макро-, так і на мікрорівні, вимагає застосування відповідних методів управління ним. Натомість строковий ринок представляє ряд інструментів, за допомогою яких міжнародні суб'єкти здійснюють управління валютним ризиком. Такий висновок зроблено на підставі дослідження та аналізу наукових публікацій, розміщених у реферативній базі даних Scopus за ключовими словами «currency» and «risk» and «analysis».

Відповідно до результатів, отриманих під час аналізу, можна зробити такі висновки. Питання аналізу валютного ризику розглядається, починаючи з 1970 року, і до сьогодні залишається актуальним, також спостерігається позитивна динаміка зацікавленості серед науковців (рис. 1).

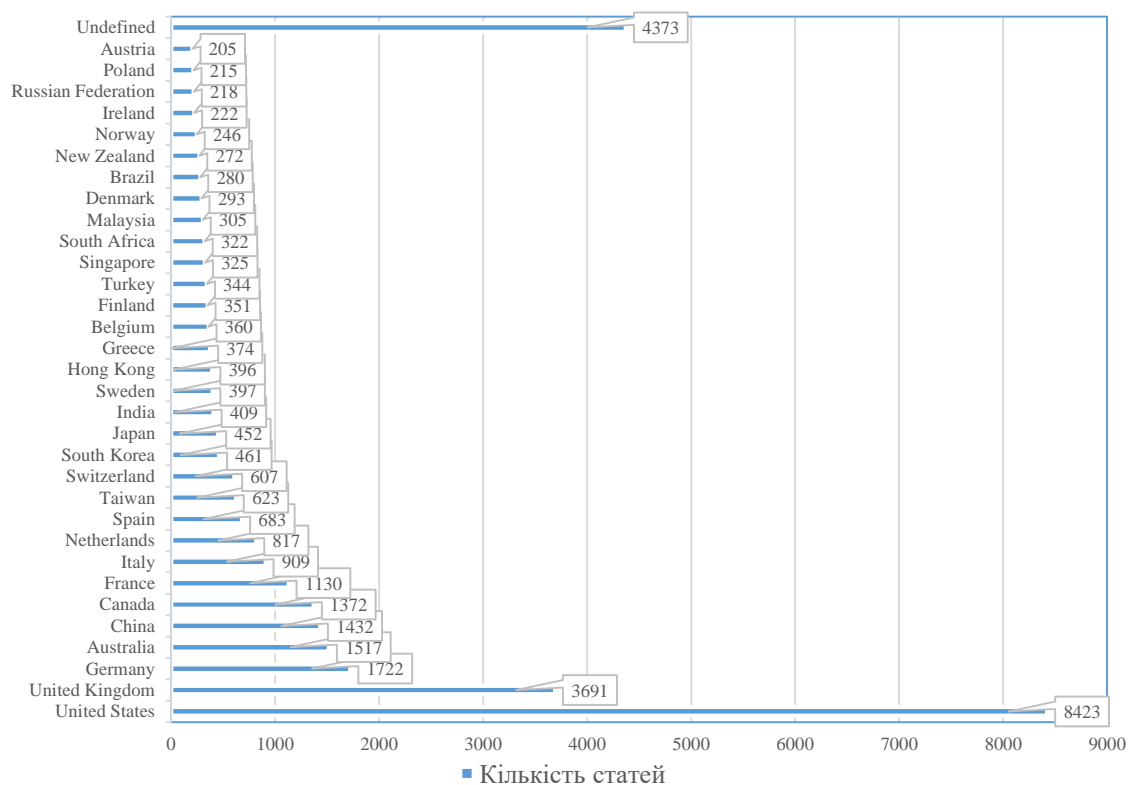
Серед науковців питанню аналізу валютного ризику присвятили свої праці (із зазначенням кількості статей у реферативній базі Scopus): Wong K.P. (32 статті), Bahmani-Oskooee M. (30 статей), Lien D. (30 статей), Sarno L. (29 статей), Menkhoff L. (26 статей), Clark E. (24 статті), Verschoor W.F.C. (24 статті), Batten J.A. (23 статті), Wu L. (23 статті).

Джерело: [8]

Рис. 1. Кількість статей за ключовими словами «currency» and «risk» and «analysis» в реферативній базі Scopus за роками

Аналізуючи географічну структуру наукових результатів (рис. 2), бачимо, що найбільшу частку складають дослідники США, Великобританії, Німеччини, Австралії, Китаю, Канади та Франції.

Джерело: [10]

Рис. 2. Кількість статей за ключовими словами «currency» and «risk» and «analysis» в реферативній базі Scopus за географічною ознакою

Велику частку в досліджуваній вибірці займають наукові праці з таких країн, як: Російська Федерація, Північна Африка, Туреччина, валютний ринок яких характеризується нестабільністю та високою амплітудою коливань курсу національної валюти.

На рисунку 3 представлено найбільш актуальні категорії, в межах яких здійснюються дослідження питань аналізу валютних ризиків.

Валютні ризики є об'єктом дослідження економічних та суспільних наук, а також у сфері ведення бізнесу, управління та бухгалтерського обліку.

За своєю сутністю валютний ризик виникає внаслідок зміни валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземної. В нормативних документах валютний ризик характеризується як:

1) імовірність того, що вартість фінансового інструменту буде змінюватися внаслідок змін валютного курсу [22];

2) наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали. Валютний ризик можна поділити на: ризик трансакції; ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (трансляційний ризик); економічний валютний ризик [19];

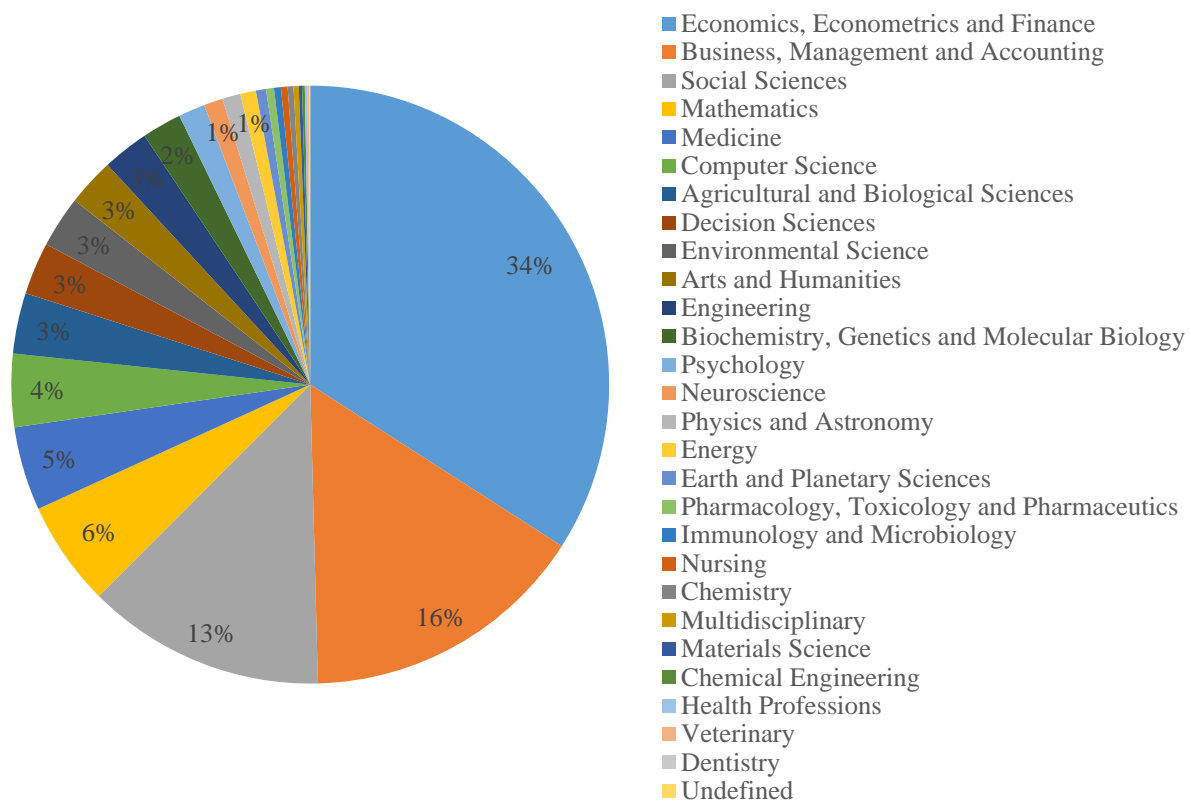
3) ризик знецінення національної валюти відносно іноземних валют, у яких номіновано зобов'язання за державним боргом [23].

У зазначених поняттях розкривається сутність та види валютного ризику, однак не враховується позитивний аспект такого явища, як ризик. Адже для експортера знецінення національної валюти в короткостроковому періоді має позитивний ефект, а для імпортера така сама ситуація на валютному ринку призведе до додаткових витрат у вигляді негативних курсових різниць.

Тому вважаємо, що доцільним є обґрунтування впливу валютного ризику на діяльність суб'єкта господарювання залежно від позиції, яку займає підприємство на валютному ринку та на ринку товарів і послуг. У свою чергу, метою здійснення аналізу такого валютного ризику для суб'єктів господарювання буде формування інформаційного забезпечення, необхідного для ефективного управління підприємством задля не лише попередження виникнення або мінімізації впливу ризиків на господарську діяльність, але й ідентифікації позитивного впливу ризику та його вчасного прийняття.

Акцентуючи увагу на вище описаному підході до трактування валютного ризику та його впливу на діяльність підприємства, метою дослідження в даному параграфі дисертаційної роботи є обґрунтування

теоретичного значення аналізу валютних ризиків в системі управління діяльністю підприємства через формування валютної політики суб'єкта господарювання, ідентифікацію етапів управління валютними ризиками (аналізу валютних ризиків) і окреслення напрямів удосконалення аналітичного забезпечення валютних ризиків.

Джерело: [9]

Рис. 3. Кількість статей за ключовими словами «currency» and «risk» and «analysis» в реферативній базі Scopus за тематикою

В економічній літературі досліджується широкий аспект функціонування підприємства та його взаємодії з іншими суб'єктами як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі. Зокрема, як показав аналіз, науковці вивчають товарну, цінову, інноваційну, маркетингову (конкурентну), облікову, фінансову, кадрову та інші види політик підприємств, що реалізуються з однією метою – досягнення цілей, які передбачені в стратегії розвитку діяльності суб'єкта господарювання.

У цій публікації здійснюється дослідження діяльності підприємства в частині аналізу валютних коливань на господарські процеси та майновий і фінансовий стан. Все більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності створюють у своїй організаційній структурі відділи управління валютними ризиками, адже отримання позитивного фінансового результату є на сьогодні лише однією з цілей підприємства. Вагоме значення має стабільність та можливість прогнозування, що неможливо без налагодженої системи управління ризиками. Валютна політика підприємства є однією зі складових економічної політики та потребує врахування різноманітних аспектів функціонування суб'єкта господарювання в міжнародному середовищі.

Журавка Ф.О., Журавка Ф.А. зазначають, що «вітчизняні підприємства порівняно недавно стали досить самостійними на світових ринках, у них ще не вистачає досвіду та кваліфікації у формуванні власної валютної політики» [12]. Русаненко І.С. у своїй дисертаційній роботі робить висновок, що досить актуальним є «питання реструктуризації фінансових підсистем компаній з метою їхньої спрямованості на формування валютної політики підприємства» [26].

Також науковець окреслює, що «для успішного й ефективного вирішення проблем валютної політики на підприємстві доцільним виглядає створення відділу менеджменту валютних ризиків, до складу якого входитимуть менеджери з управління кожним видом валютного ризику, фахівець із прогнозування валютних курсів, фінансовий аналітик» та пропонує структуру відділу менеджменту валютних ризиків. Русаненко І.С. зазначає, що «політика даного відділу має формуватися у взаємодії з маркетинговою службою і виробничим відділом. Це співробітництво допоможе поліпшити управління конкурентною позицією підприємства» [26].

Журавка Ф.О., Журавка Ф.А. визначають валютну політику «як частину його загальної фінансової стратегії, що полягає в розробці системи заходів щодо нейтралізації можливого негативного впливу на діяльність підприємства, викликаного несприятливими змінами валютних курсів» [12].

Двоглазов С.І., Ільчова О.В. характеризують валютну політику підприємства «як складова загальної фінансової тактики підприємства, яка полягає у виробленні сукупності правил, норм і дії по скороченню можливого негативного впливу на діяльність підприємства, що викликаний несприятливими змінами валютних курсів, яка включатиме опис процесів управління міжнародних грошових потоків суб'єкта, аналіз експортних та імпорتنих контрактів на стадії укладання і в процесі їх виконання, планування залучення позикових джерел в іноземній валюті, оцінку валютних інвестиційних проектів» [7].

Досліджуючи основні напрями валютної політики, Ф.О. Журавка, Ф.А. Журавка наводять напрями, які виокремив І.А. Боков [4] у своїх дослідженнях:

- «раціональне управління міжнародними грошовими потоками;
- використання валютних кредитів з найменшою вартістю;
- оцінка та управління валютними ризиками;
- оптимізація фінансових вкладень в іноземній валюті;
- строгий контроль за погашенням дебіторської заборгованості в іноземній валюті;
- утримання мінімально необхідної валютної готівки;
- перегляд умов зовнішньоторговельних контрактів;
- управління відкритими валютними позиціями на фондовому ринку з метою одержання додаткового прибутку;
- формування та регулювання оптимального валютного портфеля» [4].

Погоджуємось частково з думками цих науковців, тому що зміна валютного курсу може мати як негативні, так і позитивні наслідки, тому варто під час управління використовувати методи та інструменти, які забезпечать також використання позитивного впливу на господарські процеси в інтересах розвитку підприємства.

Валютна політика підприємства охоплює ряд елементів, які характеризують не лише валютний ризик, але й інші аспекти операцій з іноземною валютою в сфері зовнішньоекономічної діяльності. На нашу думку, в цілях реалізації завдань даного дослідження доцільно ідентифікувати зв'язок валютної політики з іншими елементами економічної політики підприємства зовнішньоекономічної діяльності.

Варто також зазначити, що «економічна політика підприємства – це сукупність заходів і методів управління підприємства, яка містить маркетингову, інноваційну, інвестиційну, кадрову, фінансову та інші політики відповідно до економічної стратегії підприємства» [15, с. 15].

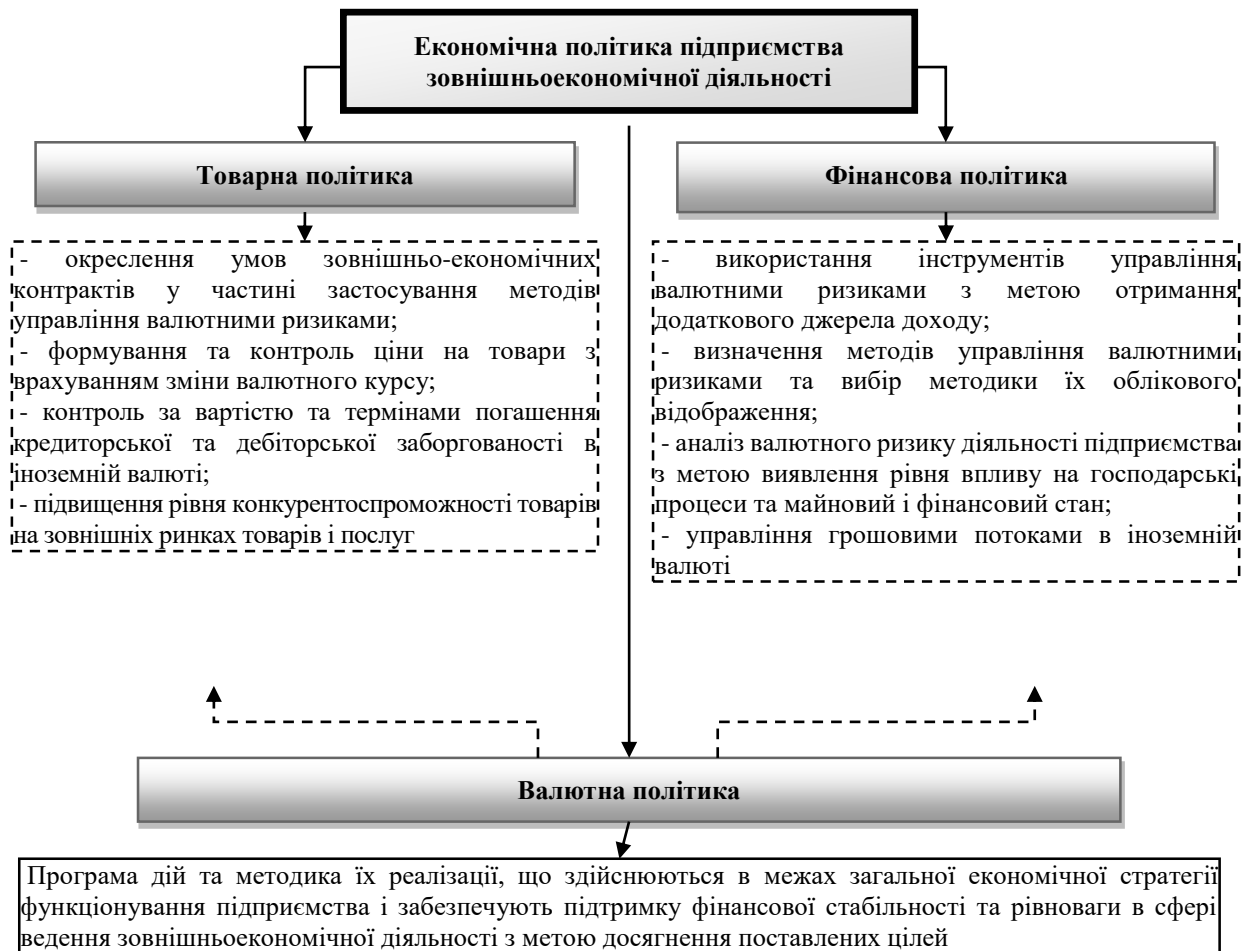
На рисунку 4 розкрито характеристики особливостей функціонування підприємства, які пов'язані зі здійсненням операцій в іноземній валюті.

Нами обрано товарну та фінансову політику для окреслення особливостей здійснення валютної політики як однієї зі складових економічної у зв'язку з тим, що вони найбільш тісно пов'язані з операціями в іноземній валюті, які здійснюють підприємства зовнішньоекономічної діяльності. Так, наприклад, товарна політика включає в себе також цінову, рекламну, збутову та комунікаційну складові, а фінансова політика підприємства визначає принципи функціонування аналітичного та облікового відділів.

У зовнішньоекономічних контрактах визначаються умови розрахунків за господарськими операціями, які характеризують також особливості зміни валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземної. Застосування валютної політики та методів управління валютними ризиками передбачатиме врахування в контрактах валютних застережень

Ціни на експортовану продукцію залежать від валютного курсу національної валюти по відношенню до валюти контракту, тому врахування зміни валютного курсу є важливим етапом формування собівартості та ціни на товари. Підприємства можуть використовувати внутрішні методи управління ризиками та передбачати в контрактах перенесення валютного ризику на контрагента у разі несприятливих коливань курсу на валюту контракту. В свою чергу, контроль за здійсненням розрахунків як один із методів управління валютними ризиками може попередити негативний вплив на доходи та витрати підприємства за зовнішньоекономічними операціями.

Русаненко І.С. звертає увагу на те, що «одним із завдань менеджера з міжнародного маркетингу в компанії має бути ідентифікація ймовірних наслідків зміни відносних цін для конкурентних позицій фірми. Надалі на цій основі фірма має протидіяти ймовірному погіршенню своєї конкурентоздатності, викликаного різницею між реальним і номінальним валютними курсами, за допомогою корекції своєї цінової політики» [26].

Джерело: розроблено автором

Рис. 4. Інформаційні канали комунікаційної взаємодії валютної політики з товарною та фінансовою політиками підприємства

Однією з цілей валютної політики є також аналіз валютного ризику діяльності підприємства з метою виявлення рівня впливу на господарські процеси та майновий і фінансовий стан. Від того, наскільки якісно буде налагоджений процес аналізу валютних ризиків на підприємстві залежатиме ефективність системи управління ризиками.

Розробка валютної політики є важливим етапом планування діяльності підприємства та має враховувати всі можливі варіанти з метою досягнення максимального ефекту від її впровадження в діяльність суб'єкта господарювання.

«Формування валютної політики підприємства має розпочатися з визначення цілей і завдань, які вона покликана ставити і досягати. Для кожного окремого суб'єкта господарювання вони будуть індивідуальні, і поставлені після аналізу поточного фінансового стану підприємства, оцінки рівня його зовнішньоекономічної діяльності. Валютна політика підприємства містить такі елементи:

- оцінка і управління валютними ризиками;
- раціональне формування портфеля валют;
- підтримання оптимального обсягу валютної готівки;
- оптимізація фінансових вкладень в іноземній валюті;
- виконання валютних зобов'язань за мінімальною вартістю;
- визначення лімітів дебіторської заборгованості в валюті;
- коригування на стадії укладання умов контрактів із зовнішньоекономічної діяльності;
- контроль за наявністю відкритих валютних позицій на фондовому ринку і професійне управління ними» [6].

Вважаємо, що окрім перерахованого вище, розкриваючи питання формування валютної політики, також важливим аспектом є дослідження факторів, які визначають необхідність виокремлення валютної політики, створення системи управління валютними ризиками та застосування методів аналізу. В літературі класично можна знайти дві групи факторів – внутрішні та зовнішні, які науковці також називають відповідно суб'єктивні та об'єктивні.

Так, наприклад, «до зовнішніх факторів належать: рівень економічного розвитку країни (ризик щодо країни); характер державного регулювання валютної діяльності підприємств; зміни обмінного курсу національної валюти; темпи інфляції в країні; кон'юнктура попиту та пропозиції на валютно-фінансовому ринку; рівень конкуренції в окремих сегментах валютного ринку; рівень криміногенної обстановки в країні; фактори форс-мажорної групи; стабільність інститутів влади і закордонних партнерів; політика держави в області митних тарифів і податків як в середині країни, так і у закордонних партнерів. Під суб'єктивними факторами, що впливають на валютну політику компанії, варто виокремити: основні напрями валютної стратегії фірми; менталітет власників і менеджерів у відношенні оцінки й управління валютними ризиками; розмір власного капіталу підприємства; структуру активів; структура капіталу; платоспроможність контрагентів; достатність інформаційної бази валютного менеджменту; характер партнерів по валютних операціях (угодах); рівень кваліфікації валютних менеджерів» [12].

У свою чергу, залежно від того, які фактори впливають на зовнішньоекономічну діяльність, суб'єкт господарювання обирає відповідний вид валютної політики або конкретні методи управління валютними ризиками (табл. 1).

Таблиця 1

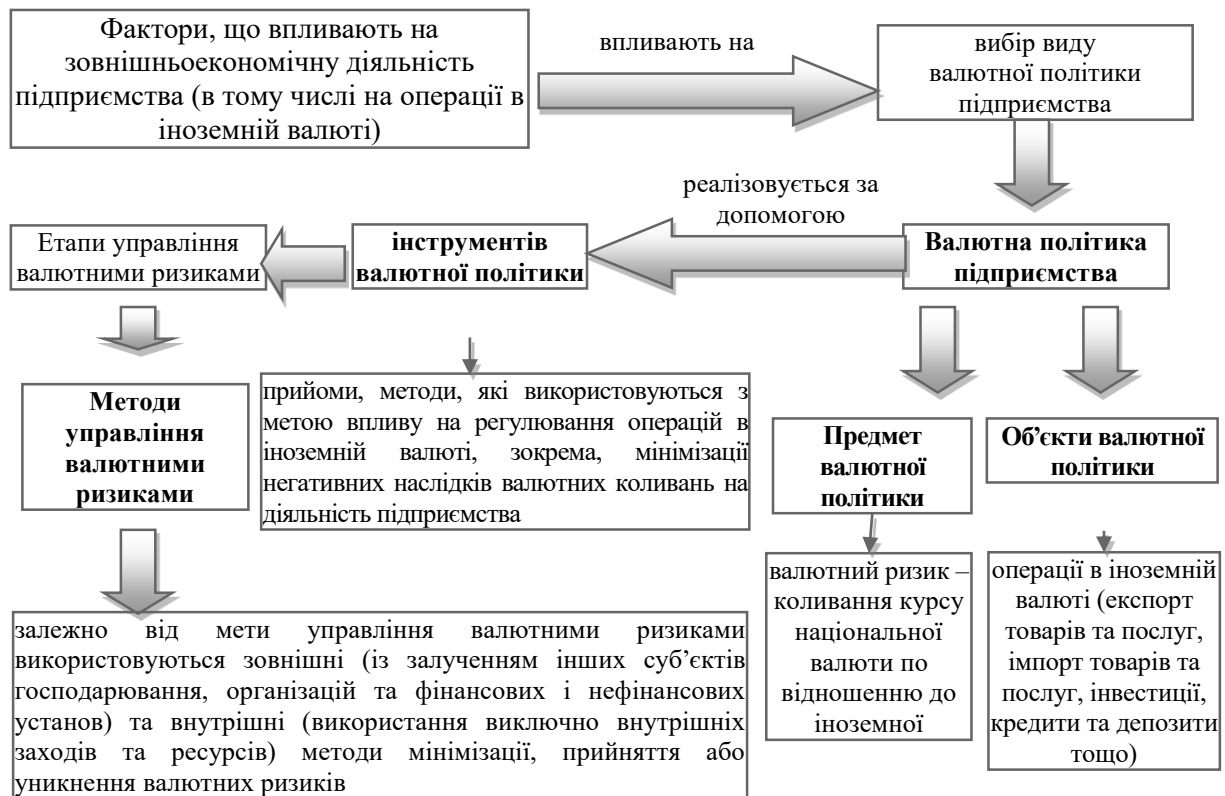
Види валютних політик за дослідженнями науковців Ф.О. Журавка, Ф.А. Журавка

Вид валютних політик	Характеристика
Агресивна валютна політика	Характеризується наявністю відкритої довгої або короткої валютної позиції компанії
Консервативна валютна політика	Спрямована на збереження валютних резервів, тобто фірма дотримується накопичувального характеру (за принципом, чим більше заощаджень, тим краще), тримаючи готівку в доларах США або іншому стабільному активі (наприклад, у золоті). Ця стратегія дозволяє уникнути депозитного та процентного ризиків, але породжує втрати від інфляції і ризик упущеної вигоди
Короткострокова валютна політика	Переслідує поточні цілі компанії, наприклад, пов'язані з одержанням експортної виручки: що робити з отриманою валютною виручкою: залишити в гривнях або перевести в іноземну валюту, використовуючи її під відповідне забезпечення.
Довгострокова валютна політика	Спрямована на довготривалу перспективу, наприклад, укладення довгострокового контракту з іноземним партнером, тому що через специфіку діяльності підприємства виробничий цикл може тривати від 1,5 до 5 років
Тверда валютна політика	Фірма може проводити гнучку або фіксовану (тверду) валютну політику. Компанія-експортер домінує на ринку продукції, тому що тип ринку продукції, що є предметом контракту, – ринок продавця. Ця компанія може диктувати зручні та сприятливі саме для неї умови контракту. Причому, ні за яких умов ця валютна політика переглядатися не буде
Гнучка валютна політика	Здатність компанії йти на компроміс у межах зовнішньоекономічних операцій з іноземним контрагентом
Внутрішня валютна політика	Використовує такі стратегії покриття валютного ризику: хеджування, розподіл ризику, диверсифікація валютного портфеля фірми, самострахування, перегляд умов контрактів, створення реінвойсингових центрів тощо
Зовнішня валютна політика	Виходить за межі самої фірми і спрямована на зовнішні ринки. При хеджуванні валютних ризиків використовуються інструменти термінового ринку (форвардні, ф'ючерсні, своп-контракти, опціони), а також звернення до державних спеціалізованих компаній зі страхування зовнішньоекономічних операцій фірми від валютних ризиків (поки що такі організації існують тільки в розвинутих країнах)

Джерело: побудовано на основі [12]

Отже, складовою валютної політики підприємства є процес управління валютними ризиками підприємства, який передбачає застосування відповідних методів та інструментів, а також здійснення аналітичних процедур щодо впливу зміни валютного курсу на ведення зовнішньоекономічної діяльності.

На рисунку 3 представлено механізм формування валютної політики підприємства, яке здійснює зовнішньоекономічні операції.

Джерело: розроблено автором

Рис. 5. Механізм формування валютної політики підприємства

На початковому етапі формування валютної політики важливим є ідентифікація факторів, що впливають на процес ведення зовнішньоекономічної діяльності і, зокрема, здійснення операцій в іноземній валюті. Вони будуть визначати вид валютної політики, яку підприємство застосовуватиме під час управління валютними ризиками.

Крім того, як видно з рисунку 5, валютна політика має містити опис предмета та об'єктів, відповідно до яких будуть застосовуватися інструменти. В нашому дослідженні інструментами валютної політики є методи управління валютними ризиками, які, в свою чергу, застосовуються на одному з етапів управління ризиками.

Перевагою розробки та використання валютної політики є те, що кожна з господарських операцій, яка здійснюється в іноземній валюті або передбачає використання валюти на одному з етапів, матиме «повітряну подушку», за допомогою якої підприємство плануватиме свої доходи та витрати, а це дозволить отримувати максимальну вигоду навіть тоді, коли зміна валютного курсу буде негативно впливати на зовнішньоекономічні операції.

Таким чином, задля отримання позитивного ефекту від операцій зовнішньоекономічної діяльності, підприємству необхідно здійснити превентивні заходи та побудувати систему управління валютними ризиками, яка буде враховувати особливості діяльності підприємства (предмет, обсяг операцій, галузь, забезпеченість ресурсами тощо).

В науковій літературі питання управління валютними ризиками та особливостей застосування методів зменшення їх негативного впливу на діяльність як суб'єктів господарювання, так і банківських установ, досліджували такі науковці, як: М.Ю. Анікєєв, К.В. Бойко, Н.К. Василенко, В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко, Л.Б. Долінський, В.В. Ксендзук, О.В. Олійник, Л.О. Примостка, О.М. Сохацька, А.С. Шапкін, А.О. Шуліко та інші.

Однак мало хто з науковців звертає увагу саме на розробку валютної політики підприємства, яка, на нашу думку, має стати теоретичною основою для здійснення управління валютними ризиками. Тому, перш ніж розглянути процес управління валютними ризиками, варто проаналізувати особливості інструментів валютної політики. Адже правильний вибір інструменту буде впливати на ефективність застосовуваного виду валютної політики.

Інструментами валютної політики є методи управління ризиками. Під час проведення дослідження за допомогою методів групування, аналізу та синтезу виокремлено групи методів, які підприємства зовнішньоекономічної діяльності можуть застосовувати з метою мінімізації негативних або максимізації позитивних наслідків, уникнення або попередження впливу валютних коливань на операції в іноземній валюті (табл. 2).

Варто зауважити, що І.С. Русаненко до методів управління ризиками зараховує: «структурне збалансування активів, пасивів, кредиторської та дебіторської заборгованості; стратегію випереджень та запізнювань (стратегія «leads&lags»); угоду про поділ ризиків; кредитування та інвестування в іноземній валюті; структурування зустрічних валютних потоків; паралельні позички; валютні застереження; валютні «подушки»; створення реінвойсингових центрів; операції з валютними деривативами, у т.ч.: валютні операції «форвард»; операції «своп»; опціонні угоди; валютні ф'ючерсні контракти; дисконтування вимог в іноземній валюті (форфейтинг); самострахування та інші» [26].

Натомість С.І. Двоглазов та О.В. Ільчова поділяють методи на «зовнішні (фінансові): 1) форвардні операції; 2) валютні ф'ючерси; валютні опціони; 4) операції своп; 5) кредитування та інвестування в іноземні валюти; 6) паралельні кредити; 7) застосування «валютного кошика»; та внутрішні (нефінансові): 1) структурне балансування грошових надходжень і витрачань; 2) переміщення ризиків; 3) поділ ризиків; 4) прискорення і уповільнення розрахунків; 5) застосування перерозрахункових центрів; 6) реструктуризація валютної заборгованості; 7) введення валютних застережень; 8) натуральне хеджування» [7].

Корж Н.В. у своїх дослідженнях називає методами управління ризиками лише такі: «локалізація ризиків; мінімізація ризиків або утримання ризику у межах одного прийнятого; розсіювання ризиків; ухилення від ризиків» [14].

Кожен з науковців обґрунтовує власний підхід, який слугує досягненню певних цілей дослідження. З метою детального вивчення кожного з підходів нами узагальнено опис виокремлених методів управління валютними ризиками, які на нашу думку, є найбільш ефективними та відображають особливості ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Таблиця 2

Методи управління валютними ризиками залежно від етапу здійснення зовнішньоекономічних операцій

Етапи операцій зовнішньоекономічної діяльності	Методи управління валютними ризиками:	
	зовнішні	внутрішні
Підготовка до операції (аналіз ринку, пошук партнерів, ведення переговорів, встановлення умов контракту, надсилання оферт та відповідей тощо)	1) превентивні:	
	×	- лімітування; - диверсифікація; - валютні застереження в умовах контракту; - прийняття ризику
Реалізація операції (укладання контракту, організація перевезення та доставка товару, страхування та митне оформлення товарів, здійснення розрахунків тощо)	2) оперативні:	
	- хеджування за допомогою фінансових інструментів; - метчінг; - кредити в іноземній валюті; - депозити в іноземній валюті	- природне хеджування; - створення резервів
Завершення операції (аналіз ефективності реалізованої операції, виявлення та виправлення браку, повернення товару тощо)	3) наступні:	
	- хеджування за допомогою фінансових інструментів	×

Джерело: узагальнено автором

В переважній більшості підходів у науковій літературі методи управління валютними ризиками поділяються на зовнішні та внутрішні. На нашу думку, доцільно виокремити три групи методів, які можуть застосовувати суб'єкти господарювання на різних етапах здійснення зовнішньоекономічних операцій. Наприклад, на етапі ведення переговорів підприємство може застосовувати лише внутрішні методи управління ризиками, такі як: валютні застереження в зовнішньоекономічних контрактах, диверсифікація валютного ризику шляхом формування «валютного кошика». Натомість застосування зовнішніх методів, які передбачають залучення третіх сторін, на етапі переговорів та укладання контракту може мати рекомендований характер. Адже на початковому етапі використання таких методів може бути неефективним, так існує висока ймовірність нездійснення операції.

Тому доречним буде починати процес хеджування валютних ризиків за допомогою фінансових інструментів, залучення валютних кредитів чи відкриття депозитів після укладання зовнішньоекономічного контракту.

Також у науковій літературі серед науковців відбувається дискусія щодо пошуку найоптимальнішого методу управління валютними ризиками. Так, на погляд А.А. Єфімова, «найпростіше рішення – так зване натуральне хеджування – привести доходи і витрати підприємства до одного знаменника, тобто виразити

їх в єдиній валюті. Але подібний підхід не доступний тим, хто працює на ринках товарів народного споживання. Не спрацює натуральне хеджування і в разі, якщо валютні витрати істотні, але їх питома вага в загальній сумі витрат відносно невелика» [11].

«Підприємствами активно застосовується введення в експортний або імпорتنний контракт валютного застереження. Воно являє собою умови, які спеціально додаються до тексту контракту, відповідно до якого сума платежу має бути переглянута в тій самій пропорції, в якій відбудеться зміна курсу валюти платежу по відношенню до валюти, визначеної в застереженні» [7].

Ці методи не потребують залучення третіх сторін та можуть вважатися ефективними, коли обсяги зовнішньоекономічних операцій є невеликими, а терміни розрахунків не є довгостроковими.

Ксендзук В.В. вважає, що найбільш поширеними методами управління ризиками є страхування, хеджування, диверсифікація і лімітування. Також науковець аналізує переваги застосування методів управління ризиками для діяльності підприємства, до яких зараховує:

- «збільшення ймовірності досягнення цілей суб'єкта господарювання;
- удосконалення фінансової звітності щодо формування звітної інформації про ризики та методи управління ними;
- удосконалення організаційної структури в частині формування та функціонування відділу управління ризиками діяльності;
- зміцнення довіри інвесторів до підприємства та, як наслідок, збільшення інвестиційної привабливості не лише на рівні суб'єктів господарювання, але й на національному рівні;
- удосконалення механізму контролю діяльності;
- мінімізацію збитків шляхом уникнення, попередження виникнення або зменшення негативного впливу ризиків на діяльність підприємства;
- оптимізацію оподаткування через регулювання фінансового результату завдяки застосуванню методів управління ризиками;
- ефективне використання ресурсів підприємства;
- оперативну ідентифікацію загроз і можливостей зовнішнього середовища та пристосування діяльності до змінних зовнішніх економічних умов» [16].

У зарубіжній літературі знаходимо такий підхід, у якому зазначається, що «вибір відповідного методу управління трансакційним валютним ризиком залежить головним чином від їх вартості, оскільки в прийнятій консервативній стратегії всі застосовані заходи призводять до однакового ефекту, а саме до закриття відкритих валютних позицій. Перед застосуванням комплексних зовнішніх методів варто розглянути можливість використання внутрішніх методів, оскільки найкращі методи захисту ризиків є найпростішими і, відповідно, найдешевшими методами в прийнятій стратегії» [1].

Обсяги зовнішньоекономічної операції, щодо якої існує валютний ризик	Невідомі дані	Відомі дані		
Період здійснення зовнішньоекономічної операції, щодо якої існує валютний ризик		Відомі дані	Невідомі дані	Відомі дані
Методи управління валютними ризиками	Внутрішні методи (природне хеджування, створення резервів)	Валютні кредити / депозити, ф'ючерсні та форвардні контракти, валютні свопи, валютні опціони	Внутрішні методи (природне хеджування, створення резервів)	Валютні кредити / депозити, ф'ючерсні та форвардні контракти, валютні свопи, валютні опціони

Рис. 6. Критерії вибору інструментів для управління валютними ризиками в короткотерміновому періоді

Вартість зовнішніх методів управління ризиками є вищою. Тому науковці також зазначають про переваги та недоліки використання, наприклад, фінансові інструменти, які застосовуються для захисту від валютних ризиків.

Однак, на нашу думку, крім врахування переваг та недоліків, варто брати до уваги такі критерії, як: 1) обсяги операції та окремих процесів, які потрапляють під валютний ризик; 2) терміни діяльності, які охоплює даний валютний ризик; 3) особливості інструментів валютної політики. Щодо останнього критерію, то на українському фінансовому ринку представлено не всі фінансові інструменти, які підприємства можуть використовувати задля управління валютними ризиками. На рисунку 6 представлено

модель вибору інструментів валютної політики під час прийняття рішення про застосування методів управління валютними ризиками.

Таким чином, характеризуючи методи управління валютними ризиками, можна зробити висновок, що застосування їх на практиці має бути обґрунтованим та доречним. Вони є основним інструментом реалізації процесу управління валютними ризиками, який, в свою чергу, складається з таких етапів:

1) ідентифікація валютного ризику (визначення ризику та валютної позиції, опис, вимірювання ризику);

2) прийняття рішення та застосування методів управління ризиками;

3) контроль, моніторинг та оцінка прийнятих рішень і реалізованих дій.

Дані етапи узагальнені на підставі проведеного дослідження різних підходів до процесу управління ризиками на підприємствах, що розроблені відповідними інститутами в сфері управління ризиками (табл. 3).

Таблиця 3

Процес управління ризиками: різні підходи

<i>Джерело</i>	<i>Етапи управління ризиками</i>
Стандарт управління ризиками, розроблений Комітетом спонсорських організацій комісії Тредвея (COSO, США) [2]	1) визначення внутрішнього середовища; 2) постановка цілей; 3) визначення (ідентифікація) ризикових подій; 4) оцінка ризику; 5) реагування на ризик; 6) засоби контролю; 7) інформація і комунікації; 8) моніторинг
Стандарт з управління ризиками Федерації європейських асоціацій ризик-менеджерів (FERMA) [38]	1) стратегічні цілі організації; 2) оцінка ризиків: аналіз, ідентифікація, опис, вимірювання; 3) звіт про ризики; 4) прийняття рішення; 5) заходи з управління ризиком; 6) повторний звіт про ризики; 7) моніторинг
Стандарт з управління ризиками ISO 31000: 2009 [23]	1) визначення контексту; 2) аналіз ризиків; 3) ідентифікація ризику; 4) оцінка ризику; 5) управління ризиками; 6) створення та здійснення заходів, структур, процесів, відповідальності та повноважень

На міжнародному рівні розроблено стандарти в сфері управління ризиками, які визначають особливості здійснення процесу управління на підприємствах, в банківських установах тощо. Так, наприклад, наведений в таблиці 3 стандарт, розроблений Комітетом спонсорських організацій комісії Тредвея (COSO, США), окреслює концептуальні засади управління ризиками і представляє детальні рекомендації в частині створення системи управління ризиками.

Стандарт Федерації європейських асоціацій ризик-менеджерів (FERMA) розглядає ризик-менеджмент як основну частину стратегічного управління підприємством, завданням якої є ідентифікація і управління ризиками.

Представлені підходи до визначення процесу управління ризиками містить аналогічні етапи поведінки в діяльності суб'єкта господарювання. Стандарт управління ризиками FERMA пропонує широкий процес управління ризиками, а також надає ряд інструментів для вибору та операційних сценаріїв. Стандарти ISO 31000: 2009 визначають аналогічний процес управління ризиками, за винятком того, що комунікація і консультації, а також моніторинг і нагляд не є окремими етапами цього процесу, а відбуваються протягом всього процесу управління.

Щодо аналізу ризиків, то в Стандарті з управління ризиками ISO 31000: 2009 зазначено, що «аналіз ризику є підставою для оцінки ступеня ризику і обговорень з питань необхідності проведення обробки ризику, а також стратегій та методів його обробки. Аналіз ризику може також бути підставою для прийняття рішень по ризиках різних типів і рівнів, особливо тих, де є вибір. Аналіз ризиків містить в себе розгляд причин і джерел ризику, його позитивних і негативних наслідків та імовірності виникнення цих наслідків» [18].

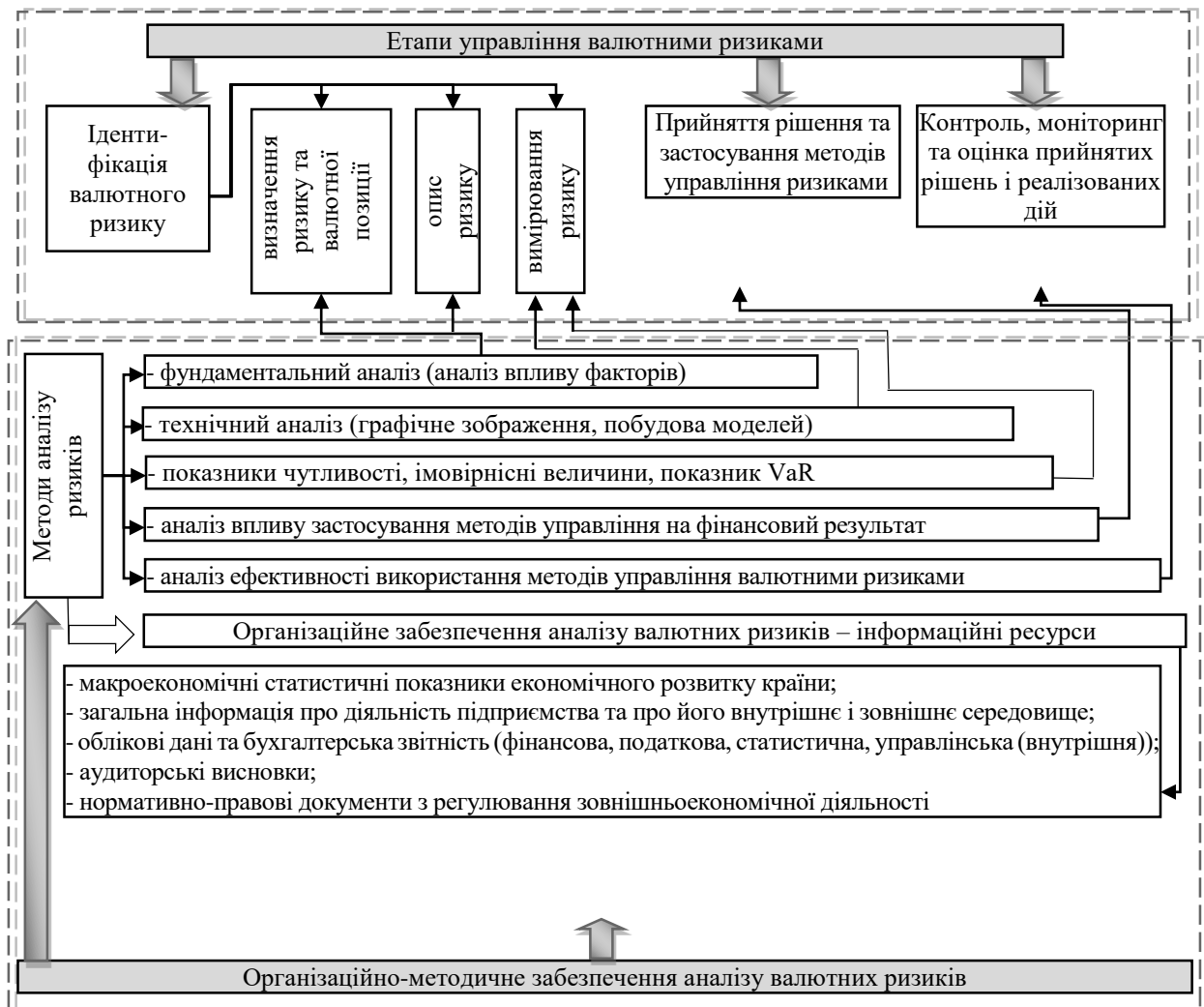
Крім того, в літературі І.М. Писаревський та О.Д. Стешенко узагальнюють процес управління ризиками та представляють його «як послідовність таких етапів:

- усвідомлення й виявлення ризику, визначення причин його виникнення і ризикових сфер;

- аналіз та оцінка ризику – кількісне визначення витрат, пов'язаних із видами ризику, які були виявлені на першому етапі;
 - вибір методів (прийомів) управління ризиком та їх застосування, мінімізація витрат на здійснення вибраних методів;
 - оцінка результатів, що включає здійснення постійного контролю рівня ризиків із застосуванням механізму зворотного зв'язку» [21, с. 40].

Також автори зазначають, що «призначення аналізу ризику – надати потенційним партнерам необхідні дані для прийняття рішення стосовно доцільності участі у проєкті та передбачити заходи щодо захисту від можливих фінансових втрат».

На рисунку 7 обґрунтовано роль аналізу валютних ризиків у процесі управління ризиками, що враховує особливості організаційно-методичного забезпечення аналітичних процедур.

Джерело: власна розробка

Рис. 7. Роль аналізу валютних ризиків в процесі управління ризиками

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати проведеного дослідження варто охарактеризувати методичне забезпечення аналізу валютних ризиків на кожному з етапів управління валютними ризиками. Це стане основою удосконалення теоретичних підстав аналітичного забезпечення валютних ризиків, адже враховуватиме етапи оцінки валютного ризику, особливості застосування методів управління валютних ризиків та процес здійснення оцінки прийнятих рішень і реалізованих дій.

Визначені напрями організаційно-методичного забезпечення аналізу валютних ризиків передбачають використання ряду методів аналізу та характеризують інформаційне забезпечення, яке стане підставою застосування аналітичних методів. Використання наведеного механізму аналізу валютних ризиків відповідно до етапів управління валютними ризиками забезпечить ефективність застосовуваних методів управління ризиками та своєчасність прийнятих рішень щодо оцінки ефективності реалізованих дій.

Список використаної літератури:

1. *Miciuła I.* Ryzyko walutowe oraz instrumenty zarządzania nim na przykładzie przedsiębiorstw gospodarki morskiej / *I.Miciuła* // Kwartalnik Zarządzanie i Finanse. – 2013. – Vol. 4. – P. 131–146 [Electronic resource]. – Access mode : http://zif.wzr.pl/pim/2013_4_4_9.pdf.
2. *Rittenberg D.L.* Understanding and Communicating Risk Appetite', the Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission / *D.L. Rittenberg, F.Martens*. – 2012. URL : <https://www.coso.org/Documents/ERM-Understanding-and-Communicating-Risk-Appetite.pdf>.
3. *Асаулко В.С.* Підвищення ефективності управління валютними ризиками туристичних підприємств : автореф. Дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.04 / *В.С. Асаулко*. – Сімф. : Тавр. нац. ун-т ім. В.І. Вернадського, 2009. – 20 с.
4. *Боков И.А.* Предпринимательские риски и хеджирование / *И.А. Боков*. – М. – 1999. – 127 с.
5. *Вербицька І.І.* Управління економічними ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.04 / *І.І. Вербицька*. – Т. : Терноп. нац. екон. ун-т, 2011. – 20 с.
6. *Двоеглазов С.И.* Необходимость и принципы формирования валютной политики предприятия в ходе ведения внешнеэкономической деятельности / *С.И. Двоеглазов, Е.В. Ильичева* // Международный научно-исследовательский журнал. – 2012. – № 6–1. – С. 91–92.
7. *Двоеглазов С.И.* Управление валютными рисками с применением финансовых и нефинансовых методов на примере предприятия горно-металлургического холдинга / *С.И. Двоеглазов, Е.В. Ильичева* // Вестник БУКЭП. – 2011. – № 3. – С. 226–235.
8. Документи по годам [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <https://www.scopus.com/term/analyzer.uri?sid=587b4465fdabf52a8e1a3cab4e210e35&origin=resultslist&src=s&s=currency+risk+analysis&sort=plff&sdt=a&sot=a&sl=22&count=24805&analyzeResults=Analyze+results&txGid=4a8a4c2e2d12ea33690c5790a655a0a6>.
9. Документи по отрасли знаний [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <https://www.scopus.com/term/analyzer.uri?sid=587b4465fdabf52a8e1a3cab4e210e35&origin=resultslist&src=s&s=currency+risk+analysis&sort=plff&sdt=a&sot=a&sl=22&count=24805&analyzeResults=Analyze+results&txGid=4a8a4c2e2d12ea33690c5790a655a0a6>.
10. Документи по странам или территориям [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <https://www.scopus.com/term/analyzer.uri?sid=587b4465fdabf52a8e1a3cab4e210e35&origin=resultslist&src=s&s=currency+risk+analysis&sort=plff&sdt=a&sot=a&sl=22&count=24805&analyzeResults=Analyze+results&txGid=4a8a4c2e2d12ea33690c5790a655a0a6>.
11. *Ефимов А.А.* Финансовые методы хеджирования валютных рисков на промышленных предприятиях / *А.А. Ефимов* // Экономика и право. – 2010. – № 3. – С. 13–21.
12. *Журавка Ф.О.* Формування валютної політики підприємства в умовах нестабільного фінансового середовища / *Ф.О. Журавка, Ф.А. Журавка*. – 2003. URL : http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_BOA/Zhuravka_24.pdf.
13. *Камінський Я.Є.* Управління валютними ризиками в нефінансовому секторі країн з ринковою економікою : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.05.01 / *Я.Є. Камінський*. – К. : НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин, 2000. – 19 с.
14. *Корж Н.В.* Методи управління фінансовими ризиками / *Н.В. Корж* // ТРАЕКТОРИЯ НАУКИ. Международный электронный научный журнал. – 2016. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oaji.net/articles/2016/3992-1478384580.pdf>.
15. *Крейдич І.М.* Теоретичні аспекти поняття економічної політики розвитку підприємства / *І.М. Крейдич, Г.І. Вістяка* // Науковий вісник Академії муніципального управління. Економіка. – 2012. – № 12. – С. 12–17.
16. *Ксендзук В.В.* Методи управління валютними ризиками в зовнішній торгівлі / *В.В. Ксендзук* // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2016. – № 1. – С. 142–151. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdu_econ_2016_1_20.
17. *Левицька С.О.* Облік і аудит операцій в іноземній валюті : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.06.04 / *С.О. Левицька*. – Т. : Терноп. акад. народ. госп-ва, 2000. – 16 с.
18. Международный Стандарт ISO 31000 Риск-менеджмент. Принципы и руководства. URL : [http://www.pqm-online.com/assets/files/lib/std/iso_31000-2009\(r\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/lib/std/iso_31000-2009(r).pdf).
19. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків». – К. : Національного банку України, 2004. – № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.
20. *Паценко О.Ю.* Конкурентоспроможність національної економіки і валютний курс: оцінка впливу, прогнозування динаміки : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.02.03 / *О.Ю. Паценко*. – К. : НАН України. Ін-т екон. прогнозування, 2001. – 19 с.
21. *Писаревський І.М.* Управління ризиками : навч. посібник / *І.М. Писаревський, О.Д. Стешенко* – Харків : ХНАМГ, 2008. – 124 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eprints.kname.edu.ua/11051/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81risk_%D0%BF%D0%B5%D1%87_%D0%B2%D0%B0%D1%80.pdf.
22. Бухгалтерський облік 13 «Фінансові інструменти» : Положення (стандарт) : від 30.11.2001 р. : № 559 / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>.
23. Про управління ризиками, пов'язаними з державним боргом : Положення : від 16.06.2010 : № 461 / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=255474.
24. *Попова Г.Ю.* Стратегія зниження ризиків інвестиційної діяльності : автореф. дис. ... д-ра е. н. : спец. 08.02.03 / *Г.Ю. Попова*. – Х. : Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2006. – 40 с.

25. *Рена Л.В.* Управління валютним ризиком: політекономічний аспект : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.01 / *Л.В. Рена.* – Донецьк : Донец. нац. ун-т, 2008. – 20 с.
26. *Русаненко І.С.* Управління валютними ризиками підприємств-експортерів / *І.С. Русаненко.* – Суми : Українська академія банківської справи Національного банку України, 2004. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/51487/1/Rysanenکو_hedging.pdf.
27. *Русаненко І.С.* Управління валютними ризиками підприємств-експортерів : автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня к. е. н. : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». – Суми : Українська академія банківської справи Національного банку України, 2004. URL : http://uabs.sumdu.edu.ua/images/stories/sc_autoref/2004/2004_05_ken.pdf.
28. *Українська О.О.* Фінансові ризики суб'єктів господарювання: оцінка і зниження їх негативного впливу : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.08 / *О.О. Українська.* – Донецьк : Донец. нац. ун-т, 2010. – 20 с.
29. Федерация европейских ассоциаций риск-менеджеров. Русское общество управления рисками Стандарты управления рисками [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <https://www.dvbi.ru/risk-management/library/Token/ViewInfo/ItemId/6/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8-FERMA-eng-rus>.
30. *Шереметьєва О.Ю.* Правові основи регулювання валютних ризиків : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.07 / *О.Ю. Шереметьєва.* – К. : Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2007. – 21 с.

References:

1. Miciuła, I. (2013), «Ryzyko walutowe oraz instrumenty zarządzania nim na przykładzie przedsiębiorstw gospodarki morskiej», *Kwartalnik Zarządzanie i Finanse*, Vol. 4, pp. 131–146, [Online], available at: http://zif.wzr.pl/pim/2013_4_4_9.pdf
2. Rittenberg, D.L. and Martens, F. (2012), *Understanding and Communicating Risk Appetite*, the Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, [Online], available at: <https://www.coso.org/Documents/ERM-Understanding-and-Communicating-Risk-Appetite.pdf>
3. Asaulko, V.S. (2009), «Pidvyshennja efektyvnosti upravlinnja valjutnyh ryzykamy turystychnykh pidpryemstv», Abstract of kand. ekon. nauk, spec. 08.00.04, Tavri. nac. un-t im. V.I. Vernadskogo, Simf., 20 p.
4. Bokov, I.A. (1999), *Predprinimatel'skie riski i hedzhovanie*, M., 127 p.
5. Verbič'ka, I.I. (2011), «Upravlinnja ekonomichnymi rizikami zovnishn'oeconomichnoï dijalnosti pidpriemstv», Abstract of kand. ekon. nauk, spec. 08.00.04, Ternop. nac. ekon. un-t, T., 20 p.
6. Dvoeglazov, S.I. and Il'icheva, E.V. (2012), «Neobhodimost' i principy formirovanija valjutnoj politiki predpriyatija v hode vedenija vneshnejekonomicheskoy dejatel'nosti», *Mezhdunarodnyj nauchno-issledovatel'skij zhurnal*, Vol. 6–1, pp. 91–92.
7. Dvoeglazov, S.I. and Il'icheva, E.V. (2011), «Upravlenie valjutnymi riskami s primeneniem finansovyh i nefinansovyh metodov na primere predpriyatija gorno-metallurgicheskogo holdinga», *Vestnik BUKJeP*, No. 3, pp. 226–235.
8. «Dokumenty po godam», [Online], available at: <https://www.scopus.com/term/analyzer.uri?sid=587b4465fdabf52a8e1a3cab4e210e35&origin=resultslist&src=s&s=currency+risk+analysis&sort=plff&sdt=a&sot=a&sl=22&count=24805&analyzeResults=Analyze+results&txGid=4a8a4c2e2d12ea33690c5790a655a0a6>
9. «Dokumenty po otrasli znaniy», [Online], available at: <https://www.scopus.com/term/analyzer.uri?sid=587b4465fdabf52a8e1a3cab4e210e35&origin=resultslist&src=s&s=currency+risk+analysis&sort=plff&sdt=a&sot=a&sl=22&count=24805&analyzeResults=Analyze+results&txGid=4a8a4c2e2d12ea33690c5790a655a0a6>
10. «Dokumenty po stranam ili teritorijam», [Online], available at: <https://www.scopus.com/term/analyzer.uri?sid=587b4465fdabf52a8e1a3cab4e210e35&origin=resultslist&src=s&s=currency+risk+analysis&sort=plff&sdt=a&sot=a&sl=22&count=24805&analyzeResults=Analyze+results&txGid=4a8a4c2e2d12ea33690c5790a655a0a6>
11. Efimov, A.A. (2010), «Finansovyh metody hedzhirovanija valjutnyh riskov na promyshlennyh predpriyatijah», *Jekonomika i pravo*, No. 3, pp. 13–21.
12. Zhuravka, F.O. and Zhuravka, F.A. (2003), *Formuvannja valjutnoï politiki pidpriemstva v umovah nestabil'nogo finansovogo seredovishha*, [Online], available at: http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_BOA/Zhuravka_24.pdf
13. Kaminskij, Ja.E. (2000), «Upravlinnja valjutnimi rizikami v nefinansovomu sektori kraïn z rinkovoju ekonomikoju», Abstract of kand. ekon. nauk, spec. 08.05.01, NAN Ukraïni. In-t svit. ekonomiki i mizhnar. vidnosin, K., 19 p.
14. Korzh, N.V. (2016), «Metodi upravlinnja finansovimi rizikami», *TRAEKTORIJA NAUKI. Mezhdunarodnyj jelektronnyj nauchnyj zhurnal*, No. 10, [Online], available at: <http://oaji.net/articles/2016/3992-1478384580.pdf>
15. Krejdieh, I.M. and Vistjaka, G.I. (2012), «Teoretichni aspekti ponjattja ekonomichnoï politiki rozvitku pidpriemstva», *Naukovij visnik Akademii municipal'nogo upravlinnja. Ekonomika*, No. 12, pp. 12–17.
16. Ksendzjuk, V.V. (2016), «Metodi upravlinnja valjutnimi rizikami v zovnishnij torgivli / V.V. Ksendzjuk», *Visnik ZhDTU. Ekonomichni nauki*, No. 1, pp. 142–151, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2016_1_20
17. Levic'ka, S.O. (2000), «Oblik i audit operacij v inozemnij valjuti», Abstract of kand. ekon. nauk, spec. 08.06.04, Ternop. akad. narod. gosp-va, T., 16 p.

18. «Mezhdunarodnyj Standart ISO 31000 Risk-menedzhment. Principy i rukovodstva», [Online], available at: [http://www.pqm-online.com/assets/files/lib/std/iso_31000-2009\(r\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/lib/std/iso_31000-2009(r).pdf)
19. Nacional'nogo bank Ukraïni (2004), *Metodichni vkazivki z inspektuvannya bankiv «Sistema ocinki rizikiv»*, N 104, K., [Online], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>
20. Pacenko, O.Ju. (2001), «Konkurentospromozhnist' nacional'noi ekonomiki i valjutnij kurs: ocinka vplivu, prognozuvannya dinamiki», Abstract of kand. ekon. nauk, spec. 08.02.03, NAN Ukraïni. In-t ekon. prognozuvannya, 19 p.
21. Pisarevs'kij, I.M. and Steshenko, O.D. (2008), *Upravlinnja rizikami*, navch. Posibnik, Harkiv, HNAMG, 124 p., [Online], available at: http://eprints.kname.edu.ua/11051/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81risk_%D0%BF%D0%B5%D1%87._%D0%B2%D0%B0%D1%80.pdf
22. Ministerstvo finansiv Ukraïni (2001), *Buhgalters'kij oblik 13 «Finansovi instrumenti»*, Polozhennja (standart), N 559, [Online], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>
23. Ministerstvo finansiv Ukraïni (2010), *Pro upravlinnja rizikami, pov'jazanimi z derzhavnim borgom*, Polozhennja, N 461, [Online], available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=255474
24. Popova, G.Ju. (2006), «Strategija znizhennja rizikiv investicijnoi dijalnosti», Abstract of d-ra ekon. nauk, spec. 08.02.03, Hark. nac. un-t im. V.N. Karazina, H., 40 p.
25. Repa, L.V. (2008), «Upravlinnja valjutnim rizikom: politekonomichnij aspekt», Abstract of kand. ekon. nauk, spec. 08.00.01, Donec. nac. un-t, Donec'k, 20 p.
26. Rusanenko, I.S. (2004), *Upravlinnja valjutnimi rizikami pidpriemstv-eksporteriv*, Ukraïns'ka akademija bankivs'koï spravi Nacional'nogo banku Ukraïni, Sumi, , [Online], available at: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/51487/1/Rysanenکو_hedging.pdf
27. Rusanenko, I.S. (2004), «Upravlinnja valjutnimi rizikami pidpriemstv-eksporteriv», Abstract of na zdobuttja naukovoogo stupenja k. e. n., spec. 08.04.01 «Finansi, groshovij obig i kredit», Ukraïns'ka akademija bankivs'koï spravi Nacional'nogo banku Ukraïni, Sumi, [Online], available at: http://uabs.sumdu.edu.ua/images/stories/sc_autoref/2004/2004_05_ken.pdf
28. Ukraïns'ka, O.O. (2010), «Finansovi riziki sub'ektiv gospodarjuvannya: ocinka i znizhennja ih negativnogo vplivu», Abstract of k. e. n., spec. 08.00.08, Donec. nac. un-t, Donec'k, 20 p.
29. «Federacija evropejskih asociacij risk-menedzherov. Russkoe obshhestvo upravlennja riskami Standarty upravlennja riskami», [Online], available at: <https://www.dvbi.ru/risk-management/library/Token/ViewInfo/ItemId/6/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8-FERMA-eng-rus>
30. Sheremet'eva, O.Ju. (2007), «Pravovi osnovi reguljuvannya valjutnih rizikiv», Abstract of k. ju. n., spec. 12.00.07, In-t zakonodavstva Verhov. Radi Ukraïni., K., 21 p.

Євдокимов Віктор Валерійович – доктор економічних наук, професор, ректор Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси:

– ризики в системі управління діяльністю підприємства.

Гордополов Володимир Юрійович – кандидат економічних наук, доцент, заступник декана з навчальної роботи факультету обліку, аудиту та інформаційних систем Київського національного торговельно-економічного університету.

Наукові інтереси:

– економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання.

Норд Ганна Леонідівна – кандидат економічних наук, професор б.в.з. директор навчально-наукового інституту післядипломної освіти Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Наукові інтереси:

– аналіз валютних ризиків.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2019.